

УДК 159.923

Корнюх А.О.°

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірант

СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК ДО МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО ШЛЮБУ

У статті проводиться аналіз проведеного опитування щодо проблеми ставлення та шлюбних намірів до вибору шлюбного партнера-іноземця українськими жінками.

Ключові слова: міжнаціональний шлюб, ставлення до міжнаціонального шлюбу, шлюбні наміри

В статье проводится анализ проведенного исследования, направленного на изучение проблемы отношения и брачных намерений по выбору брачного партнера-иностранца украинскими женщинами.

Ключевые слова: межнациональный брак, отношение к межнациональному браку, брачные намерения

The analysis of the conducted research, directed on the study of problem of relation and marriage intentions on the choice of marriage partner-foreigner the Ukrainian women is conducted in the article.

Key words: international marriage, attitude toward international marriage, marriage intentions

Постановка проблеми, актуальність. Інститут шлюбу та ставлення до нього були і залишаються одними із головних регуляторів соціального благополуччя суспільства. Натомість, трансформаційні процеси, що відбуваються у сучасному суспільстві, зумовлюють появу нових форм сім'ї, провокують загострення соціокультурних протиріч між традиційними та сучасними стереотипами шлюбних стосунків, що суттєвим чином впливає на ситуацію шлюбного вибору індивідів. Останніми роками індикатором трансформації шлюбного вибору в Україні стало збільшення частки укладених шлюбів з іноземним партнером. Так, у 80-х роках ХХ ст. у середовищі українців чисельність таких шлюбів становила 26,7%, порівняно із 1925 роком (6,66%) та 1979 (25%). За даними перепису, на початку 90-х років, в Україні налічувалося близько 972 565 сімей, члени яких належать до різних національностей, або 27,4 % від загальної кількості сімей в Україні. За прогнозами Держкомстату України, на 2016 рік міжнаціональні шлюби в Україні досягнуть показника 275 сімей на кожну тисячу шлюбів [4].

З огляду на це, дослідження міжнаціональних шлюбів є актуальним не лише в демографічному, культурному чи політичному контекстах, а й з точки зору вивчення глибинних причин популяризації міжнаціонального шлюбу серед українського населення, з'ясування особливостей міжнаціонального шлюбного вибору на індивідуальному рівні, що є завданням психологічної науки та практики.

Мета статті полягає у аналізі домінуючих мотиваційних чинників вибору шлюбного партнера-іноземця незаміжніми жінками-українками.

Важливо відмітити, що інтерес до вивчення міжнаціональних шлюбів має міждисциплінарний характер і характеризується специфікою предмета дослідження. Так, українські та російські соціологи (А.І.Антонов, А.Г.Волков, Ю.М.Галустян, Ю.А.Гаспарян, С.І.Голод, Т.В.Медіна, С.В.Корнєєва, А.В.Носкова, З.Л.Сизоненко, А.Г.Харчев) розглядають даний феномен з точки зору процесів

соціального відтворення суспільства. Зокрема підкреслюється, що міжнаціональні шлюби мають водночас негативні і позитивні соціальні наслідки, які впливають на процеси соціального відтворення. Негативність пов'язана із втратою частки трудових і людських ресурсів суспільства, з певним розмиванням культурної та національної спадщини, а позитивність визначається можливістю розширення шлюбного вибору для жінок (зокрема російських) і реалізації жіночого потенціалу. Водночас, російська дослідниця С.В. Корнєєва зазначає, що така можливість відбувається лише за умов інтеграції іноземних чоловіків у російське середовище [5].

Соціологи виокремлюють ті якісні характеристики, що сприяють активному розвитку міжнаціональних шлюбів з іноземним партнером як реального соціального явища пострадянського суспільства. Серед таких суспільних показників - економічні чинники (приплив іноземних інвестицій, відкриття міжнародних бізнесових та фінансових організацій на території країни), культурні чинники (інтенсифікація культурних обмінів та контактів), інформаційні (стрімке поширення інформаційних та комп'ютерних технологій, електронної пошти, мобільного зв'язку), соціальні (нові можливості отримання освіти за кордоном, реалізація міжнародних програм працевлаштування за кордоном), а також доступність міжнародного туризму. Додатковими умовами стають «відкриті» кордони та глобалізація, що суттєво розширили соціальний простір взаємодії індивідів різних держав.

Психологічний аналіз вивчення феномену міжнаціональних шлюбів здебільшого пов'язаний із виявленням характеру стосунків подружньої пари та її динаміки, оскільки вихідним моментом готовності людини до шлюбу та створення сім'ї виступає усвідомлення значимості сімейних стосунків, обов'язків перед шлюбним партнером, міри відповідальності за сім'ю та дітей, прийняття неминучих проблем у подружньому житті та обмеження особистої свободи (А.Г.Волков, Ю.А.Гаспарян, Т.В.Медіна). Очевидно, що всі ці характеристики мають своє національне вираження та прояви, адже кожна етнічна спільнота виробляє власні уявлення про те, якими мають бути ці характеристики та прагне підтримувати їх у традиціях, вчинках та у стосунках представників свого народу. Натомість, коли подружжя є представниками різних народів, складно виробити єдину стратегію поведінки, й, відповідно, характер стосунків вочевидь залежить від міри терпимості, толерантності, готовності до компромісу кожного із партнерів.

Дослідник І.Б.Ардашкін, вказуючи на особливості міжетнічної взаємодії зауважує, що позитивне ставлення до міжкультурних відмінностей, коли індивід здатен прийняти існування іншої самобутньої культури, адаптуватися до неї, є достатньо рідкісним явищем. «Адаптація та інтеграція до чужої культури ґрунтуються не стільки на знанні мови і звичаїв, скільки на особистісній зацікавленості її цінностями і установками, емоційному, в певній мірі інтимному контакті з її представниками» [с. 53, 1].

На суб'єктивному рівні дана категорія характеризується поняттям «задоволеність шлюбом» і постає індикатором потреб сімейної системи [2]. Дослідник С.І.Голод визначає задоволеність шлюбом як «результат адекватної реалізації уявлення (образу) про сім'ю, що склалися у свідомості людини під впливом зустрічей із різними подіями, що складають її досвід (дійсний чи символічний) у даній сфері діяльності» [3].

З огляду на запропоноване визначення, ставлення до міжнаціонального шлюбу, з одного боку, є відображенням тих установок, цінностей й певних стереотипів, які панують у суспільстві і які, з іншого боку, – впливають на поведінкові наміри у виборі шлюбного партнера та укладання шлюбу. Наведена схема відображає ці міркування:

Схема.1. Детермінанти ставлення до міжнаціонального шлюбу.

При аналізі поняття «ставлення до міжнаціонального шлюбу», відображеного на схемі, важливо ґрунтуватися на методологічних засадах теорії особистості, розроблених вітчизняними психологами. Зокрема, І.С. Кон вважає, що для дослідження розуміння міжетнічних стосунків важливо пам'ятати, що особистість є сукупністю інтегрованих в людині соціально-значущих рис, які виникають у прямій і опосередкованій взаємодії окремої особи із іншими людьми. Результатом подібної взаємодії є поява соціально-психологічних установок. Саме установки, які є результатом процесу соціалізації особистості, що відбувається на рівні мікросередовища (сім'я, найближче оточення), мезосередовища (соціальні групи, виробничий колектив, громада, навчальна група), макросередовища (політична система, етнічна політика держави, соціокультурна сфера суспільства) повинні бути предметом аналізу у розумінні міжетнічних, міжнаціональних стосунків (у тому числі й шлюбних).

Установка має трьохкомпонентну структуру: когнітивний компонент (усвідомлення об'єкта, знання про нього); емоційний компонент (оцінка, почуття по відношенню до нього); поведінковий (регулятивний) компонент. Специфіка соціальних установок полягає в тому, що вони спрямовують діяльність людини, крізь призму яких виробляється певне ставлення до фактів, подій, культурних феноменів тощо. В даному випадку «міжетнічні установки нібито акумулюють попередній життєвий досвід, причому не лише свій, але й оточуючих, оскільки вони формуються в процесі соціалізації й потім закріплюється в навичках, без

яких будувати стосунки просто неможливо» [1, с.6]. Поведінка особистості розглядається як наслідок вже закладених в її свідомості імперативів. Відповідно, використання теорії соціальної установки (атитюдів) є важливою з тієї позиції, що вона допомагає зрозуміти причини міжнаціональних шлюбних намірів і виборів індивіда.

Утворення етнічно змішаних сімей відіграє важливу роль у процесі зміни етнічного складу населення. Основна частка шлюбів, у тому числі й міжетнічних, укладається людьми в молодому віці, що обумовлено властивостями репродуктивного періоду, тому важливо простежити, який відбиток накладають зміни загальноприйнятих орієнтацій у сфері міжетнічної шлюбності на ціннісні установки молоді.

Девальвація колишніх цінностей щонайперше позначається на молоді. Саме ця вікова група гостро реагує на зміни, що відбуваються у соціокультурному просторі цінностей. Специфіка даної соціальної групи полягає у тому, що вона знаходиться у стані пошуку. Система поглядів молодих людей не сформована остаточно, і тому молодь є сприйнятнішою до нових цінностей. Можна припустити, що світ цінностей особистості, яка знаходиться в процесі свого становлення і на яку впливали перетворення останніх років, став мінливішим та суперечливішим. Збільшення кількості розлучень та шлюбів, зниження народжуваності, падіння авторитету інституту сім'ї та шлюбу в цілому, певна «ідеалізація» міжнаціонального шлюбу - явища, які вимагають ретельного вивчення.

Обговорення результатів дослідження. У рамках дослідження особливостей міжнаціональних шлюбів між жінками-українками та чоловіками-іноземцями було проведене опитування з метою вивчення ставлення молодих жінок до таких шлюбів.

Дослідженням було охоплено 187 незаміжніх респондентів жіночої статі віком від 18 до 35 років з різних регіонів держави. Нами були отримані наступні результати.

На запитання «Чи має для Вас значення національність чоловіка у шлюбі?» - 48,4% респондентів відповіли, що національність чоловіка не має для них особливого значення. Адже головне, на їх думку, це почуття кохання та гарні стосунки в парі. Для 42,2% жінок національність чоловіка має значення. Негативних думок з приводу того, що майбутній чоловік має бути тієї ж національності, що й жінка – відмічено не було.

Характер ставлення молодих українок до міжнаціональних шлюбів виявив наступне - 43% респондентів в цілому до такого явища ставляться цілком позитивно; 40% вважають, що шлюб за будь-яких обставин залишається шлюбом, яким би «особливим» він не був; 7,6% жінок вважають стосунки у міжнаціональному недовготривалими; 4,7% вважають такий шлюб неприродним. Таким чином, отримані відповіді вказують на переважаючі чуттєвої, емоційної компоненти в уявній моделі шлюбу, в якій чинник іншої національності партнера не відіграє суттєвої ролі.

51,5% респондентів переконані, що найбільшими складнощами, які впливають на стабільність змішаних шлюбів, є проблеми пов'язані з відмінностями у національних, релігійних та культурних традиціях подружжя. 26,5% не вбачають жодних перешкод на шляху до укладання такого шлюбу.

12,5% жінок вважають основною проблемою негативне сприйняття таких стосунків суспільством (родичами, друзями тощо). Саме суспільне неприйняття або викривлене сприйняття, на їхню думку, здатне спровокувати дестабілізацію стосунків у шлюбі. 9,3% молодих жінок головною проблемою змішаного шлюбу вважають переслідування меркантильних інтересів з боку чоловіків-іноземців. На їхню думку, чоловіки-іноземні керуються у даному випадку звичними стереотипами на кшталт «слов'янська жінка – гарна господиня», «покірна дружина», «невибаглива жінка» тощо.

54,6% респондентів готові укласти шлюб з іноземцем у тому випадку, коли між партнерами виникнуть щирі почуття та взаєморозуміння. Натомість 28,1% не готові до шлюбу з представником іншої національності, виключаючи саму можливість досягнути взаєморозуміння з шлюбним іноземним партнером через соціокультурні відмінності.

10,9% опитуваних виявляють готовність до серйозних стосунків з іноземцем, переслідуючи особисту вигоду від подальших перспектив укладання шлюбу. Серед причин, які називаються ними - можливість виїзду за кордон та фінансова стабільність.

Виокремлення найбільш значимих сторін у міжнаціональному шлюбі показало наступне:

- 39% жінок вважають головним «надбанням» такого шлюбу - фінансова стабільність;
- 25% відмічають можливість легального проживання за кордоном;
- 17,7% молодих українок готові укласти такий шлюб заради переживань гострих відчуттів;
- 7,8% впевнені, що чоловіки-іноземці вигідно відрізняються від українських представників сильної статі (фінансовою незалежністю, матеріальними можливостями, помірним ставленням до алкоголю тощо);
- 4,7% вважають дітей, народжених у змішаному шлюбі, більш красивими та розумними.

Окрім названих аспектів, невеликий відсоток відповідей отримали наступні позиції:

- культурне взаємозбагачення подружжя у такому шлюбі (2,3%);
- спосіб виховання толерантності по відношенню до інших національностей у суспільстві (1,8%).

Серед несприятливих аспектів міжнаціонального шлюбу респонденти вважають високу вірогідність його розпаду - 36% відповідей. Найбільш очевидними причинами називаються: несумісність культур, релігій; труднощі у стосунках із родичами шлюбного партнера, генетична несумісність, відмінності у розумінні ведення домашнього господарства.

Саме ці чинники, здебільшого впливають на готовність молоді вкладати шлюб з представником іншої нації, несхвалення з боку суспільства та можливе ускладнення стосунків між подружжям на ґрунті відмінностей культур викликають побоювання у молодих жінок, впливаючи на відповідні шлюбні наміри.

Висновки: Проведене дослідження виявило, що міжнаціональний шлюб є достатньо складним соціальним феноменом, що має неоднорідне і неоднозначне сприйняття серед українських дівчат репродуктивного віку. Аналіз отриманих даних засвідчує, що існує різниця між ставленням та фактичними намірами до

укладання таких шлюбів. Ставлення здебільшого характеризуються: а) позитивним баченням; б) раціональним прагматизмом; в) романтизмом; г) ідеалістичним уявленням про чоловічу стать. Міжнаціональні шлюби в такому випадку можна трактувати як альтернативу моноетнічному шлюбу. Водночас, характер шлюбних намірів до міжнаціонального шлюбу відображає інші тенденції: спостерігається побоювання щодо а) тривалості; б) безпечності; в) надійності шлюбу, які можуть виникати на ґрунті соціокультурних особливостей та відмінностей шлюбного партнера. Також ці результати можуть вказувати на існування підсвідомої установки у дівчат щодо необхідності збереження певних культурних особливостей українського менталітету, несумісних з цінностями інших народів, прагненням підтримувати «чистоту» нації. Дані припущення стануть в подальшому предметом дослідження та аналізу.

Список використаних джерел

1. Ардашкин, Игорь Борисович Социальные проблемы нормализации межэтнических отношений: учебное пособие / И. Б. Ардашкин; Томский политехнический университет. — Томск: Изд-во ТПУ, 2002. — 119 с.
2. Алешина, Юлия Евгеньевна Индивидуальное и семейное психологическое консультирование / Ю.Е.Алешина. — Изд. 2-е. — М.: Независимая фирма «Класс», 1999. — 208 с. — (Библиотека психологии и психотерапии).
3. Голод, Сергей Исаевич Семья и брак: историко-социологический анализ / С.И.Голод. — СПб.: Петрополис, 1998. — 272 с.
4. Діти, жінки та сім'я в Україні [Текст]: статистичний збірник/ Державна служба статистики України/ І.В.Калачева (відп.за вип..). — К., 2012. —349 с.
5. Корнеева С.В. Межнациональные браки с иностранным партнером в современных условиях российского общества: социологический анализ [Текст] / Корнеева Светлана Владимировна: автореф. дис...канд. социол. наук: 22.00.04 — М.,2006. — 28 с.

Отримано 12.11.2013 р.

УДК 159.922

Луценко О.Л. °

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри прикладної психології

Лисак К.О.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, аспірант кафедри прикладної психології

СПОЛУЧЕНІСТЬ ЗДІБНОСТІ ДО ПЕРЕНОСУ ЗНАНЬ З КОГНІТИВНО-ОСОБИСТІСНИМИ ЯКОСТЯМИ СТУДЕНТІВ

У статті розглядається проблема вивчення здібностей до переносу знань як необхідної складової професійного становлення молодих спеціалістів. Ставляться питання взаємозв'язку здібностей до переносу знань та таких когнітивно-особистісних якостей як антиципаційна спроможність, когнітивний стиль полезалежність/полenezалежність, загальні інтелектуальні здібності та креативність у поведінці. Обговорюються виявлені зв'язки когнітивного стилю полезалежність/полenezалежність зі всіма видами переносу знань; рівня інтелекту із загальними здібностями до переносу; здібності до